

EWA KMITA
JERZY NAPIÓRKOWSKI
WSP w Bydgoszczy

AKTUALNE ZADANIA W DZIEDZINIE WYCHOWANIA PRZEZ PRACĘ I KSZTAŁCENIA POLITECHNICZNEGO W SZKOLE PODSTAWOWEJ W POLSCE

Naczelnym zadaniem szkoły ogólnokształcącej jest wychowanie młodzieży na wszechstronnie rozwiniętych ludzi i przygotowanie jej między innymi do wykonywania przyszłych obowiązków zawodowych i do życia w społeczeństwie. Zadanie to może być realizowane w warunkach jednolitego systemu wychowawczego, który obejmuje wychowanie umysłowe, moralne, fizyczne i estetyczne oraz kształcenie politechniczne.

W ramach reform oświatowych proponowanych w Polsce były i są podejmowane próby związane z umocnieniem i unowocześnieniem procesu kształcenia politechnicznego i wychowania do pracy przez pracę. Koncepcja wychowania do pracy przez pracę znajduje wsparcie w szeregu dokumentów oświatowych takich jak: Główne kierunki i zadania pracy wychowawczej szkół, MOiW – 1983 rok, Założenia programowo-organizacyjne kształcenia i wychowania w szkole podstawowej, MOiW, IPS – 1985 r., Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 9.12.1986 roku w sprawie udziału zakładów pracy w kształceniu politechnicznym uczniów szkół ogólnokształcących oraz resortowe dokumenty dotyczące kształcenia politechnicznego, informatycznego i edukacji narodowej.

Wprowadzenie od 1 września 1986 roku do wszystkich szkół podstawowych w klasach VI praktyk uczniowskich jako drugiej części przedmiotu technika¹ miało stworzyć realną podstawę do opracowania w szkole systemu wychowania przez pracę z prawdziwego zdarzenia. Zgodnie z założeniami, praktyki uczniowskie miały przyczynić się do lepszego poznania przez uczniów problematyki produkcyjnej w przemyśle i rolnictwie oraz poznanie rękodzieła ludowego i rzemiosła w najbliższym środowisku. Przedmiotem praktyk uczniowskich miała być działalność produkcyjna (wytwórcza) uczniów, wykorzystująca zdobyte na lekcjach techniki wiadomości i umiejętności oraz poszerzająca je. Praca wykonywana przez uczniów podczas praktyk miała dawać wymierne efekty liczące się w gospodarce szkolnej lub środowisku. Jej wytwór miał stanowić towar handlowy, który dawałby efekty ekonomiczne odczuwalne przez większą zbiorowość. Bezpośredni udział uczniów w pracy na praktykach uczniowskich stwarzał naturalne warunki do zrozumienia przez nich znaczenia pracy w życiu osobistym i społecznym, przyczyniał się do kształtowania kultury technicznej i kultury pracy jako niezbędnych i szczególnie ważnych składników wszechstronnego wychowania².

Wprowadzenie praktyk uczniowskich jako nowej formy kształcenia w naszym systemie oświatowym sprawiało dyrektorom szkół, inspektorom oświaty i wychowania szereg trudności kadrowych i organizacyjnych, a także interpretacyjnych, zwłaszcza nauczycielom. Mieli oni trudności w określeniu celu, zadań i treści tych praktyk. Mając na uwadze wszystkie trudności, Kuratoria Oświaty i Wychowania podjęły szereg działań zmierzających do przybliżenia inspektorom oświaty i wychowania oraz nauczycielom istoty i celów praktyk uczniowskich oraz zapewnienia pomocy metodycznej w ich organizowaniu.

Praktyki uczniowskie nie były wprowadzane do szkół bez uprzedniego przygotowania. Wdrażanie praktyk uczniowskich do szkół podstawowych można podzielić na trzy etapy.

Pierwszy etap to badania wprowadzone w połowie lat siedemdziesiątych zmierzające do ustalenia możliwości realizacji praktyk uczniowskich na terenie zakładów przemysłowych począwszy od kl. IV – takie było pierwsze założenie praktyk. Badania te w formie eksperymentu i badania opinii przeprowadzono w Częstochowie, Szczecinie i Bydgoszczy. W wyniku przeprowadzonych badań w różnych środowiskach stwierdzono, że niezależnie od środowiska istnieje możliwość realizacji praktyk na terenie różnych zakładów pracy, ale dopiero od kl. VI. Zostało to uwzględnione w późniejszym projekcie programu. Ujawniono również brak odpowiednich przepisów, które umożliwiałyby pracę dzieci w zakładzie produkcyjnym. W wyniku tych badań zdobyto dużo doświadczeń dotyczących współpracy szkoły z zakładami przemysłowymi³.

Drugi etap badań to eksperymentalna realizacja praktyk uczniowskich w 19 szkołach w różnych województwach Polski pod koniec lat siedemdziesiątych. Badania te, którym patronował IPS, prowadzone były m.in. przez WSP w Bydgoszczy. Ze względu na mały teren badań, nie dały one tak bogatego materiału jak uprzednie. Niezależnie od tego spełniały ważną funkcję dydaktyczną i wychowawczą. W zakresie kształcenia wprowadziły ważny element: pozwoliły określić zakres ich treści i funkcji oraz teren realizacji.

Trzeci etap, to badania przeprowadzone w latach 1983–86, zmierzające do ustalenia stanu realizacji praktyk uczniowskich w szkołach oraz poznanie opinii o tych praktykach nauczycieli–metodyków i nauczycieli, którzy je realizują. Badania te w latach 1983–85 prowadził między innymi Zakład Dydaktyki Techniki WSP w Bydgoszczy na terenie 6 województw oraz wśród 110 nauczycieli pracy–techniki na terenie całego kraju. Podobne badania prowadził zespół nauczycieli metodyków, zajmujący się praktykami ucznia, w roku szkolnym 1985/86. Objęto nimi szkoły z 12 województw.

Materiały zebrane w czasie badań wykazały, że najczęściej wybieranymi przez szkoły rodzajami praktyk były: rękodzielniczy następnie rolniczy i technologiczny. Dla przykładu, na 1654 klasy odbywające praktyki w 12 badanych województwach profil rękodzielniczy dominuje w 654 klasach, rolniczy w 504, technologiczny w 496 klasach.

Wśród problemów, które obejmowały badania znalazły się między innymi motyw organizowania praktyk i wybór profilu. Najczęściej jako powód wyboru profilu tych praktyk podawano bazę materiałową szkoły, zainteresowania nauczyciela, potrzeby środowiska, ambicje dyrektorów szkół a nawet nakaz administracyjny. Przy wyborze profilu praktyk prawie wcale nie brano pod uwagę zainteresowań uczniów, a wiadomo, że tylko wtedy, kiedy uczeń wykonuje pracę chętnie i z zainteresowaniem przynosi ona większe efekty kształtujące i wychowawcze.

Praktyki uczniowskie, ze względu na rolę jaką miały spełnić w procesie wychowania, wymagały odpowiedniej bazy lokalowej, materiałowej i narzędziowej w zależności od wybranego profilu. W 90 % organizowane one były na terenie szkoły. W nielicznych przypadkach w warsztatach szkół zawodowych i na terenie zakładów produkcyjnych.

W szczególnie dobrej sytuacji znalazły się te szkoły, którym udało się nawiązać współpracę ze spółdzielniami ogrodniczymi, zakładami zieleni miejskiej lub organizować praktyki na terenie PGR, Instytutów sadowniczych, Ogrodów Botanicznych. Młodzież pracująca na terenie takiego rodzaju zakładów otrzymała konkretne zadania do wykonania – opieka nad uprawą warzyw, plantacje, itp. Uczniowie uczestniczyli w całym procesie produkcyjnym od zasiewu do zbiorów. Efektem tej współpracy były wymierne

korzyści materialne obu stron. Szkoły otrzymywały darmowe przejazdy autobusowe na wycieczki, fundusze na organizowanie imprez szkolnych, warzywa i ziemniaki do stołówek szkolnych. Dotyczyło to środowiska wiejskiego. Natomiast w miastach profil rolniczy praktyk często realizowany był we współpracy z Zarządem Zieleni Miejskiej. Uczniowie opiekowali się wyznaczonymi skwerami, dokonując sezonowych prac dotyczących wysiewu, wysadzania i pielęgnowania roślin ozdobnych.

Sporządzona była współpraca szkół z warsztatami szkół zawodowych, w których uczniowie wykonywali pomoce naukowe i narzędzia dla potrzeb własnej szkoły lub włączali się częściowo w produkcję szkoły zawodowej. Współdziałanie szkół z zakładami produkcyjnymi ograniczało się w wielu wypadkach do przyjmowania przez szkoły tzw. pracy nakładczej (sklejanie kopert, zarabianie końcówek przewodów elektrycznych itp.). Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 9 grudnia 1986 r. w sprawie udziału społecznych zakładów pracy w kształceniu politechnicznym uczniów szkół ogólnokształcących (Dz.U. nr 44 z 1986 r.) nie przyniosło spodziewanych rezultatów i nie wpłynęło w zasadzie na zwiększenie udziału społecznych zakładów pracy w organizowaniu praktyk uczniowskich. Wynikało to z niechęci zakładów pracy do organizowania praktyk na swoim terenie, ale również z nie dość energicznych starań dyrektorów szkół i inspektorów oświaty i wychowania o taką współpracę. Starania niektórych jednostek inspektorów oświaty i wychowania doprowadziły do uzyskania pomocy od zakładów pracy w organizowaniu praktyk uczniowskich w takich formach, jak dostarczenie resztek materiałów, przekazanie zbędnych narzędzi.

Praktyki o profilu rękodzielniczym odbywały się na terenie szkół. Duże doświadczenie w tym zakresie, ale nie tylko, miały szkoły woj. łódzkiego. Wybrane szkoły nawiązywały współpracę z Cepelią, która szkoliła część nauczycieli prowadzących praktyki. Poziom techniczny i jakość wykonywanych wytworów oceniono różnie. Trudno szczególnie uzyskać wyroby o wysokiej wartości estetycznej na poziomie kl. VI. Tego rodzaju wytwory były wykorzystywane do dekoracji korytarzy, świetlic i innych pomieszczeń. Najlepsze prace charakteryzujące się estetycznym wykonaniem (gobeliny, serwetki haftowane) sprzedawano głównie na giełdach szkolnych przy okazji spotkań i zebrań z rodzicami. Uzyskany dochód przeznaczono na dalszy zakup materiałów, wycieczki.

Praktyki uczniowskie przeprowadzone były przede wszystkim przez nauczycieli pracy—techniki. W nielicznych przypadkach prowadzili je nauczyciele plastyki, muzyki, nauczania początkowego, biologii. Praktyki, które realizowane były poza szkołą prowadzili inspektorzy (WOPR, Ligi Kobiet) ze średnim wykształceniem zawodowym, a opiekę wychowawczą sprawowali nauczyciele danej szkoły.

Opinie nauczycieli o praktykach uczniowskich były różne. Wśród wielu pozytywnych wypowiedzi znajdowały się też i takie, które negowały potrzebę wprowadzenia praktyk do szkół. Jako podstawowe przyczyny wprowadzenia praktyk uczniowskich podawali: braki w zakresie bazy materiałowo-narzędziowej, warunków lokalowych, brak przygotowania rzeczowego i dostępnej literatury a także brak zainteresowania ze strony zakładów przemysłowych, władz lokalnych, rodziców, jak i samych uczniów.

Zgromadzony dotychczas materiał badawczy zaprezentowany częściowo w niniejszym opracowaniu pozwolił stwierdzić, że problem realizacji praktyk uczniowskich wymagał dalszego opracowania. Istniało wiele wątpliwości i niejasności, zarówno co do strony organizacyjnej jak i merytorycznej, a także metodycznej. Rozwiązania wymagałyby między innymi, poprzez prowadzone odpowiednie badania naukowe, następujące grupy problemów:

1. Problemy organizacyjne i materialne związane z możliwościami realizacji praktyk uczniowskich w szkole.
2. Problemy związane ze współpracą szkoły z zakładami produkcyjnymi. W tym zakresie nasze doświadczenia są wyjątkowo skromne. Te zaś które były zdobyte w latach siedemdziesiątych w znacznym stopniu straciły na aktualności.
3. Problemy związane z kształtowaniem pozytywnej postawy społeczeństwa a w tym rad pedagogicznych do wartości pracy wytwórczej jako czynnika wychowującego.
4. Problemy związane z pomiarem efektów wychowania przez pracę produkcyjną.
5. Problemy związane z kształceniem nauczycieli wychowania technicznego w zakresie ich przygotowania do organizowania i prowadzenia praktyk uczniowskich.
6. Problemy związane z doskonaleniem i doksztalcaniem nauczycieli pracujących, a także nauczycieli metodyków.

W roku szkolnym 1987/88 zaobserwowano niekorzystne zjawisko, mianowicie w wielu szkołach dyrektorzy szkół w ramach oszczędności zawiesili realizację praktyk uczniowskich. Obszerne sprawozdanie z badań nad wdrażaniem praktyk uczniowskich w Polsce w roku 1987/88 przedstawia Witold Bober w czasopiśmie *Wychowanie Techniczne w Szkole i Informatyka*⁴.

W roku 1990 zlikwidowano praktyki uczniowskie jako drugi dział pracy—techniki w szkole podstawowej. Włączono je natomiast w tym samym zakresie do jednej z trzech wersji programu nauczania techniki w klasie VII i VIII⁵. Opisane doświadczenia mogą być wykorzystane w tych szkołach, które realizują technikę w kl. VII i VIII w formie praktyk uczniowskich.

PRZYPISY

¹Zarządzenie Ministra Oświaty i Wychowania z dnia 5 marca 1985 roku, nr KO-4030-55/85

²Ministerstwo Oświaty i Wychowania, IPS: Program szkoły podstawowej: Praktyki uczniowskie w kl. VI-VIII. Warszawa 1985 WSiP s. 5

³Szczegółowe informacje na ten temat znajdują się w sprawozdaniu WSP w Bydgoszczy w Zakładzie Dydaktyki Techniki, J. Napiórkowski i zespół: Sprawozdanie z badań nad możliwością realizacji praktyk uczniowskich w 20-letniej szkole ogólnokształcącej. WSP Bydgoszcz 1977

⁴W. Bober: Praktyki uczniowskie w szkole podstawowej. Wyniki obserwacji i badań sondażowych, W: *Wychowanie Techniczne w Szkole i Informatyka* 1989 nr 1. Ciekawe rozwiązanie metodyczne i organizacyjne realizacji praktyk uczniowskich znajdzie czytelnik na łamach czasopisma *Wychowanie Techniczne w Szkole* (rocznik 1988-1990).

⁵Ministerstwo Edukacji Narodowej: Zastępcze programy zajęć praktycznych i technicznych do wyboru przez szkołę w przedmiocie Technika dla klasy VII i VIII szkoły podstawowej. Warszawa 1990

DIE AKTUELLEN AUFGABEN IN GEBIET DER ERZIEHUNG DURCH ARBEIT UND POLYTECHNISCHE BILDUNG IN DER GRUNDSCHULE VON POLEN

Zusammenfassung

Der Artikel enthält die Beschreibung der Forschungen über die Realisation von Schülerpraktikum in Polen. Die Ergebnisse dieser Forschungen können bei der Realisation von Technik – unterrichtsstunden – in einer von 3 Varianten in Klassen VII und VIII ausgenutzt werden.